

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA CHORVACHILIKNI
RIVOJLANTIRISH QO'MITASI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI NUKUS
FILIALI**

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro
ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari**

TO'PLAMI

13-noyabr 2025-yil

СБОРНИК материалов

**международной научно и научно-технической конференции на тему
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**

13 ноября, 2025 г

**International scientific and scientific-technical conference
"ACTUAL PROBLEMS OF VETERINARY MEDICINE AND LIVESTOCK
AND THEIR SOLUTIONS"**

November 13, 2025

NUKUS-2025

“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”
Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari [Matn]: to‘plam / Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali. – Nukus: “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025. – 389 b.

Anjuman tashkiliy qo‘mitasi

Tashkiliy qo‘mita raisi: Esimbetov Adilbay Tlepovich, b.f.d., professor;

Tashkiliy qo‘mita raisi muovini: Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, v.f.n.;

Tashkiliy qo‘mita kotibi: Rozumbetov Kenjabek Umar og‘li, b.f.f.d.;

D. Bazarbayeva – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida katta o‘qituvchisi, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Tashkiliy qo‘mita a‘zolari:

Sh. Jabbarov – O‘zbekiston Respublikasi Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo‘mitasi boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari, veterinariya fanlari doktori, professor.

X. Yunusov – Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti rektori, biologiya fanlari doktori, professor.

M. Y. Karpuxin – Ural davlat agrar universitetining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, agrar fanlar doktori, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

N. G. Malkov – N. F. Vereshagin nomidagi Vologda davlat sutchilik akademiyasi rektori, texnika fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

A. Abdurasulov – Qirg‘iziston Respublikasi O‘sh davlat universiteti “Veterinariya meditsinasi va biotexnologiyasi” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, professor. (Qirg‘iziston Respublikasi)

R. Miqtibayeva – Qozog‘iston milliy agrar tadqiqot universiteti “Mikrobiologiya va virusologiya” kafedrasida professori, veterinariya fanlari nomzodi. (Qozog‘iston Respublikasi)

S. Mirzakulov – Olmaota texnologiya universiteti “Oziq-ovqat mahsulotlari texnologiyasi” kafedrasida professori, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent. (Qozog‘iston Respublikasi)

Q. Atanazarov – O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, biologiya fanlari nomzodi, dotsent.

A. Mambetnazarov – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagog kadrlarni tayyorlash bo‘limi boshlig‘i, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent.

A. Kaniyazov – “Veterinariya va zootexnologiya” fakulteti dekani, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

X. Mamatov – “Zootexnologiya” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

R. Turg‘anbayev – “Zootexnologiya” kafedrasida professori, agrar fanlar doktori

A. Kamalova – “Veterinariya meditsinasi va farmakologiyasi” kafedrasida mudiri, veterinariya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

P. Xojalepesov – “Iqtisodiyot va gumanitar fanlar” kafedrasida mudiri, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.

R. Rzaev – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida mudiri, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-son buyrug‘i bilan oliy ta‘lim tashkilotlari hamda ilmiy tashkilotlarda 2025-yilda o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpoziumlar, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxati 2-ilovasiga muvofiq tasdiqlangan – 2025-yilda xalqaro miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasi asosida Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filialida 2025-yil 13-noyabr kuni – **“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”** mavzusida o‘tkazilgan Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari asosida tuzilgan.

Konferensiyada, veterinariya sohasida faoliyat olib borayotgan universitet va filialarning professor-o‘qituvchilari, ilmiy markazlarning va insitutlarning ilmiy xodimlari, doktorantlar, magistrantlar, iqtidorli yosh tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlariga bag‘ishlangan maqolalar o‘rin olgan

To‘plamga kiritilgan maqolalar materiallarining to‘g‘riligi va haqqoniyligiga mualliflar mas‘ul hisoblanadi.

© Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali, 2025

© “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025

7. Safarov, A. A., Akramova, F. D., Shakarbaev, U. A., & Azimov, D. A. (2018). Parasitic fauna of domestic dog (*Canis familiaris* Dom.) of the modern metropolis of Tashkent.
8. To'rayevich, N. B., Safarov, A. A. U., Akramova, F. D., Azimov, D. A., Shakarbayev, U. A., & Berdibayev, A. S. (2020). The cycle of nematode *Dirofilaria Immitis* (Leidy, 1856) in the ecological and epizootological chains of canines in the biocoenoses of Uzbekistan. *American Journal of Zoology*, 3(1), 5-9.
9. Safarov, A., Kunisov, B., Arepbaev, I., & Sazmand, A. (2024). First record of nasopharyngeal myiasis caused by *Cephalopina titillator* (Clark, 1816) in camel (*Camelus dromedarius* Linnaeus, 1758) in Uzbekistan. *Veterinary Parasitology: Regional Studies and Reports*, 51, 101029.
10. Mechouk, N., Safarov, A., Kunisov, B., Sazmand, A., & Deak, G. (2025). A six-legged anomalous *Dermacentor niveus* (Acari: Ixodidae) female tick from a camel (*Camelus dromedarius*) in Uzbekistan. *Persian Journal of Acarology*, 14(2), 357-360.

NUKUS SHAHRIDA BROYLER ZOTLI PARRANDALARNING KOLIBAKTERIOZ KASALLIGINING EPIZOOTOLOGIYASI VA OLDINI OLIISH CHORA-TADBIRLARI

Kamalova A.I., Yelubaeva R.O.

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti
Nukus filiali*

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekistonda, xususan Qoraqalpog'iston Respublikasi, shu jumladan Nukus shahrida parrandachilik tarmog'i jadal rivojlanmoqda. Ayniqsa, broyler zotli tovuqlarni yetishtirish yuqori iqtisodiy samaradorlikka ega bo'lib, qisqa vaqt ichida katta hajmda go'sht mahsulotlarini olish imkonini beradi. Biroq, parrandachilik tarmog'ining intensivlashtirilishi, zich joylashtirilgan jo'jalar soni, sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilinmasligi natijasida yuqumli kasalliklarning, jumladan kolibakteriozning tarqalish xavfi ortmoqda.

Kolibakterioz (yoki koliseptikemiya) - *Escherichia coli* (*E. coli*) bakteriyasi sababli yuzaga keladigan, ayniqsa yosh parrandalar o'rtasida yuqori o'lim holatiga olib keluvchi yuqumli kasallik bo'lib, asosan ichak, nafas yo'llari, jigar, yurak va boshqa ichki a'zolariga ta'sir etadi.

Tadqiqotning maqsadi. Nukus shahridagi broyler boqiladigan xo'jaliklarida kolibakterioz kasalligining epizootologik holatini o'rganish, kasallikni yuzaga keltiruvchi omillarni aniqlash, tashxislash usullarini tahlil qilish hamda profilaktika va davolash bo'yicha samarali choralarni ishlab chiqishdan iborat.

Kolibakteriozning etiologiyasi. Kasallikning qo'zg'atuvchisi — *Escherichia coli* turkumiga mansub gram-manfiy tayoqchasimon bakteriya bo'lib, parrandalarning me'da-ichak traktida tabiiy mikroflora sifatida mavjud. Biroq muhit omillarining o'zgarishi, immunitetning pasayishi yoki gigiyena talablariga amal qilinmasligi natijasida u patogen shaklga o'tib, kasallik chaqiradi.

Infeksiya manbalari bo'lib, kasallangan yoki tashuvchiligi bo'lgan parrandalar, notoza suv, ozuqa, tozalanmagan inshootlar hamda parranda parvarishi bilan shug'ullanuvchi xodimlari hisoblanadi.

Kasallikning kechishi va simptomlari. Kolibakteriozning kechishi parranda yoshiga, immunitet holatiga va tashqi omillarga bog'liq holda o'zgaradi. Asosan quyidagi holatlar kuzatiladi:

Letargiya (lohaslik), ishtahaning yo'qolishi, diareya (ko'p hollarda suvli va yashil rangda), nafas olishi qiyinlashuvi, ko'krak va qorin sohasida shish, tana haroratining oshishi, yosh jo'jalarda to'satdan o'lim kabi holatlar kuzatiladi.

Kasallik yuqori darajadagi o'lim (30–70%) bilan kechishi mumkin. O'lim darajasi asosan zo'raytiruvchi omillarga (ventilyatsiyaning yomonligi, oziqlantirish rejimi, ichimlik suvi sifatiga) bog'liq.

Nukus shahridagi epizootologik holat. 2024–2025 yillarda Nukus shahrida joylashgan bir nechta parrandachilik xo'jaliklarida olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki:

Ko'pchilik hollarda kasallik 5–15 kunlik broyler jo'jalarida uchrayapti;

Yoz va bahor oylarida, ya'ni harorat o'zgarishi davrida yuqori darajada qayd etilmoqda;

Antisanitariya, haddan tashqari zich parvarish, shamollatish tizimining yetishmasligi asosiy xavf omillaridir;

Klinik holatlarda diareya, o'sishning sustligi va yuqori o'lim qayd etilgan.

Bakteriologik tekshiruvlar natijasida nafas yo'llari, jigar va yurakdan *E. coli* patogen shtammlari ajratib olindi.

Klinik belgilar. Kasallik 5–20 kunlik yosh broylerlarda ko'p uchradi. Kasallangan parrandalarda: Ishtahaning yo'qolishi, lanjlik, nafas olishda xirillash va burun ajralmalari, diareya (yashil yoki oq rangli najas), bosh va qanotlarning pastga osilishi, o'sish sur'atining keskin pasayishi, 7–10 % hollarda to'satdan o'lim holatlari kuzatildi.

Patologoanatomik o'zgarishlar. O'pka va yurakda fibrinoz parda, jigar sathida sariq dog'lar, qorin bo'shlig'ida seroz suyuqlik to'planganligi aniqlandi. Yurak atrofida fibrinoz perikardit, o'pka alveolarida qon quyilishi qayd etildi.

Laboratoriya natijalari. Bakteriologik tahlil natijasida 75 % namunadan *E. coli* ajratib olindi. Ularning biokimyoviy reaksiyalari quyidagicha bo'ldi:

Indol testi — musbat; Laktoza parchalanishi — musbat; Sitratdan foydalanish — manfiy.

Antibiotik sezuvchanlik tahlilida eng samarali preparatlar - enrofloksasin (enroxil) va gentamitsin bo'ldi. Tetratsiklin va amoksisillinlarga qarshilik (rezistentlik) 60 % gacha yetdi.

Kasallikni tashxislash. Kolibakterioz kasalligini aniqlashda quyidagi usullar qo'llaniladi:

Klinik belgilar asosida tashxislash – yuqorida sanab o'tilgan simptomlar asosida dastlabki tashxis.

Patologoanatomik tekshiruv – o'lik jo'jalarning jigarida yiringli o'zgarishlar, perikardit, peritonit aniqlanadi.

Laborator tekshiruvlar: Bakteriologik ekish va identifikatsiya qilish;

Biokimyoviy testlar; Antibiotikga sezuvchanlik testlari.

Oldini olish va davolash choralari.

Profilaktik choralar: Parrandaxonani har bir davr oldidan to'liq dezinfeksiya qilish (formalin, xloramin, kvart vositalar);

Sifatli ozuqa va toza ichimlik suvi bilan ta'minlash;

Harorat va namlik muvozanatini nazorat qilish;

Yosh jo'jalarda immunitetni oshiruvchi preparatlarni (immunomodulyator, vitaminlar) berish;

Bioxavfsizlik qoidalariga qat'iy amal qilish (xodimlar gigiyenasi, tashriflar cheklovi).

2. Vaksina qilish: *E. coli* ga qarshi ayrim vaksinalar mavjud (inaktivlangan emlash vositalari), lekin ular har doim ham 100% natija bermaydi;

Vaksinalash avval veterinariya mutaxassisi tomonidan kasallik tarqalishiga qarab belgilanishi kerak.

3. Antibakterial terapiya: Oksitetrasiklin, enrofloksasin, amoksisillin, kolistin kabi preparatlar ishlatiladi;

Faqat laboratoriya orqali sezuvchanlik aniqlangandan so'ng qo'llash tavsiya etiladi;

Oziq-ovqatda qoldiq moddalar qolmasligi uchun “karantin davri”ga amal qilinadi.

4. Probiotik/prebiotiklar: Ichak mikroflorasini tiklashda muhim o'rin egallaydi (Biobakt, Vetosporin, Enteronorm va boshqalar);

Antibiotiklar bilan birgalikda yoki ulardan so'ng qo'llaniladi.

Amaliy tavsiyalar. Nukus shahridagi broyler xo'jaliklarida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, kolibakterioz kasalligi keng tarqalgan bo'lib, u broyler jo'jalarning o'sish sur'atiga, omon qolishiga va xo'jalik iqtisodiyotiga jiddiy zarar yetkazmoqda. Shuning uchun:

Har bir xo'jalikda muntazam ravishda epizootik monitoring olib borilishi zarur;

Sanitar-gigiyenik talablar bajarilishi shart;

Kasallik alomatlari paydo bo'lgan zahoti laboratoriyaga murojaat qilinishi kerak;

Emlash, immunostimulyatsiya va antibiotikoterapiya tizimli ravishda amalga oshirilishi lozim;

Probiotiklar yordamida parrandalarning tabiiy rezistentligini tiklash choralari ko'rilishi lozim

Xulosa. 1. Nukus shahridagi parrandachilik xo'jaliklarida kolibakterioz kasalligi hali ham keng tarqalgan va broyler o'limining asosiy sabablaridan biridir.

2. Kasallikning paydo bo'lishida gigiyena qoidalariga amal qilmaslik va mikroiklimning buzilishi yetakchi omillardir.

3. *E. coli* shtammlarining aksariyati antibiotiklarga qisman rezistent bo'lib, bu profilaktika strategiyasini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Samarali oldini olish uchun kompleks chora-tadbirlar — dezinfeksiya, mikroiklimni nazorat qilish, probiotiklar va vitaminlar qo'llash hamda biologik xavfsizlikni ta'minlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ахмедов А., Рахимов Ш. Птицеводство и болезни птиц. – Тошкент: Фан, 2020.
2. Karimov R. Veterinariya mikrobiologiyasi va immunologiyasi asoslari. – Nukus: Qoraqalpoq nashriyoti, 2023.
3. Мавланов, С., Камалова, А., Пулотов, Ф., & Исмоилов, А. (2024). Исследование остатка «АЛЬФА-ШАКТИ» 10% ЭК в коровьем молоке. *in Library*, 2(2), 201-205. 2022.
4. Safarov, A., Akramova, F., Azimov, D., Mihalca, A. D., & Ionică, A. M. (2021). Updates on the distribution and host spectrum of *Dirofilaria repens* in the Republic of Uzbekistan. *Parasitology Research*, 120(12), 3987-3992.
5. Сафаров, А. А., Акрамова, Ф. Д., Шакарбаев, У. А., & Азимов, Д. А. (2018). Паразитофауна домашней собаки (*Canis familiaris* Dom.) современного мегаполиса Ташкента. *Российский паразитологический журнал*, 12(4), 41-49.
6. Safarov, A. A., Akramova, F. D., Shakarbaev, U. A., & Azimov, D. A. (2018). Parasitic fauna of domestic dog (*Canis familiaris* Dom.) of the modern metropolis of Tashkent.
7. To'rayevich, N. B., Safarov, A. A. U., Akramova, F. D., Azimov, D. A., Shakarbayev, U. A., & Berdibayev, A. S. (2020). The cycle of nematode *Dirofilaria Immitis* (Leidy, 1856) in the ecological and epizootological chains of canines in the biocoenoses of Uzbekistan. *American Journal of Zoology*, 3(1), 5-9.
8. Safarov, A., Kunisov, B., Arepbaev, I., & Sazmand, A. (2024). First record of nasopharyngeal myiasis caused by *Cephalopina titillator* (Clark, 1816) in camel (*Camelus dromedarius* Linnaeus, 1758) in Uzbekistan. *Veterinary Parasitology: Regional Studies and Reports*, 51, 101029.
9. Mechouk, N., Safarov, A., Kunisov, B., Sazmand, A., & Deak, G. (2025). A six-legged anomalous *Dermacentor niveus* (Acari: Ixodidae) female tick from a camel (*Camelus dromedarius*) in Uzbekistan. *Persian Journal of Acarology*, 14(2), 357-360.

QUSLAR PULLOROZINDA EPIZOOTIYAGA QARSI ILAJLAR.

Kamalova A.I., Jarilkaganova G.J.

*Samarqand mámleketlik veterinariya medicinası sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti
Nókis filiali*